

УДК 343.41

Марина Василівна ФОМЕНКО,
кандидат юридичних наук, викладач кафедри
кримінального права і кримінології
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 170 КК УКРАЇНИ, ВІД СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 41-1 КУпАП

Сформовано та пояснено критерії відмежування складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, від складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 41-1 КУпАП. Доводиться необхідність здійснення відмежування за двома базовими критеріями: 1) об'єктивна перешкоджаюча властивість діяння; 2) спрямованість умислу. Установлено спільні та відмежувальні ознаки.

Ключові слова: *відмежування, відмежувальні критерії, відмежувальні ознаки, перешкоджання, професійна спілка, перешкоджаюча властивість діяння, порушення прав профспілки.*

Постановка проблеми. Належний захист державою свободи об'єднань громадян є одним із важливих показників демократії, сприяє динамічному розвитку суспільства та держави й виступає суттєвим запобіжником авторитаризму, порушенню прав і свобод людини та громадянина. Такий захист має здійснюватися за допомогою різних заходів, але чільне місце в структурі останніх посідають кримінально-правові, зокрема ті, що передбачаються нормою ст. 170 КК України. З об'єктивної

сторони перешкоджання як зміст суспільно-небезпечного діяння у складі злочину, передбаченого ст. 170 КК України, є порушенням прав професійних спілок, політичних партій і громадських організацій, спрямоване на негативну зміну (утруднення) чи унеможливлення певного аспекту їх статутної діяльності. Ураховуючи вельми широкий діапазон останньої, перешкоджаючі властивості здатна проявляти значна кількість випадків порушень прав цих об'єднань, певна частина з яких має ознаки і адміністративних правопорушень. У цих випадках спільними виявляються, передусім, ознаки діянь, що й актуалізує проблему їх відмежування. Ураховуючи обмежений обсяг цієї статті, зупинимось на виявленні спільних та відмежувальних ознак аналізованого складу злочину й ухилення від участі в переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору чи угоди, передбаченого ст. 41-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінально-правові проблеми протидії злочинам проти виборчих, трудових та інших особистих прав громадян висвітлювались у працях М. І. Бажанова, Р. С. Вереші, О. М. Готіна, Н. О. Гуторової, В. П. Ємельянова, О. М. Литвинова, С. Я. Лихової, М. І. Мельника, Ю. В. Орлова, В. І. Павликівського, М. І. Хавронюка та інших дослідників. Однак наявні напрацювання з цього питання не вирішують увесь комплекс теоретичних проблем складу злочину, передбаченого ст. 170 КК України, в тому числі пов'язаних з відмежуванням від складів адміністративних правопорушень, що і зумовлює актуальність теми цієї статті.

Метою написання статті є визначення критеріїв відмежування перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій і громадських організацій та ухилення від участі в переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору, угоди (ст. 41-1 КУпАП).

Виклад основного матеріалу. Розуміння терміну «перешкоджання» дозволяє зробити висновок, що саме по собі таке є радше властивістю діяння, аніж специфічним його різновидом у власному розумінні. При цьому законодавцем не уточнюється, через які саме діяння, в який спосіб здійснюється таке перешкоджання, що у поєднанні з формальною конструкцією складу злочину ускладнює розуміння його сутності й, відповідно, критеріїв відмежування від інших правопорушень.

Узвичаєно вважати, що основним критерієм відмежування злочинів від адміністративних правопорушень є характер і ступінь суспільної небезпечності діяння [1, с. 269 та ін.]. Ми підтримуємо цю точку зору, а тому не можемо погодитись із Л. П. Брич у тому, що, як зазначає вчена, «через те, що суспільна небезпека не є самостійною ознакою складу злочину, більше того є характеристикою, недоступною для безпосереднього сприйняття і оцінювання, вона не може виконувати функцію критерію відмежування» [2, с. 87]. Вважаємо, що суспільна небезпечність – єдиний критерій відмежування злочинів від адміністративних проступків. І тут має йтися не

про його придатність чи непридатність для виконання функції відмежування юридичних складів, а про те, яким чином вона реалізується. Коли йдеться про відмежування складів, то йдеться про відмежування видів правопорушень різної юридично-галузевої приналежності, а не просто про розмежування їх складів. А тому ознаки останніх виконують орієнтуючу, допоміжну функцію, сприяючи встановленню наявності чи відсутності суспільної небезпечності. Остання ж, таким чином, є провідною відмежувальною ознакою.

В. О. Навроцький зазначає, що головним чином суспільну небезпечність діяння визначають характер і розмір злочинних наслідків, спосіб, місце, час, обстановка, знаряддя вчинення злочину, форма вини, мотив та мета дій особи й ознаки спеціального суб'єкта [3, с. 92]. Підтримуючи в цілому висловлену думку, зауважимо, що для відмежування злочинів із формальним складом від адміністративних правопорушень, коли спільними виявляються одна й більше ознак об'єктивної сторони діяння, провідні відмежувальні критерії варто шукати у структурі суб'єктивних ознак.

Слідуючи цій логіці міркування, можна виділити низку спільних ознак в аналізованих складах і запропонувати критерії їх відмежування.

Так, перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій і громадських організацій та ухилення від участі в переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору, угоди (ст. 41-1 КУпАП) мають такі спільні ознаки:

1) основний безпосередній об'єкт – суспільні відносини, змістом яких є право профспілки на вільну діяльність, яка забезпечує належне виконання її статутних завдань, при цьому основний безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 41-1 КУпАП, є ширшим за безпосередній об'єкт перешкодження законній діяльності профспілки (ст. 170 КК України);

2) діяння: а) умисна бездіяльність (що впливає з тлумачення терміну «ухилення») представників власників або уповноважених ним органів або інших уповноважених трудовим колективом органів, представників трудових колективів стосовно невиконання своїх обов'язків щодо участі в переговорах з укладення, зміни чи доповнення колективного договору чи угоди; б) умисне порушення встановленого законодавством строку початку переговорів; в) умисне незабезпечення роботи комісій з представників сторін чи примирних комісій у визначений сторонами переговорів строк; важливо зауважити, що спільність діяння проявляється лише в тому випадку, коли спосіб ухилення від виконання обов'язків і, відповідно, порушення встановленого законодавством строку початку переговорів виражається у порушенні того чи іншого права профспілки, наприклад як відмова представника власника від запрошення профспілки взяти участь у переговорах щодо колективної угоди (такий обов'язок роботодавця і, відповідно, право профспілки прямо передбачено ч. 2 ст. 25 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [4,

176]), в іншому ж випадку, тобто коли право профспілки безпосередньо не порушено, навіть якщо факт ухилення у значенні ст. 41-1 КУпАП станеться, говорити про спільність аналізованої об'єктивної ознаки немає підстав;

3) формальна конструкція складів аналізованих правопорушень, що зумовлює відсутність юридичного значення, в тому числі й для відмежування, та їх наслідків;

4) форма вини, зокрема умисної, а також суб'єкту правопорушень – ці ознаки мають другорядне значення для характеристики схожості, водночас варто наголосити на тому, що тотожність змісту інтелектуального моменту умислу має свої межі, які визначаються ставленням винного до самого лише факту порушень прав профспілки.

Відмежувальними є такі ознаки:

1) основний безпосередній об'єкт правопорушення, який у складі злочину, передбаченого ст. 170 КК України, охоплює також і ті суспільні відносини, змістом яких є реалізація політичними партіями та громадськими організаціями своїх прав на вільну діяльність як суть політичних і громадянських прав, відповідно; ці відносини не охоплюються адміністративно-правовою охороною в межах ст. 41-1 КУпАП, тоді як останньою передбачається адміністративна відповідальність за опосередкований вплив (через відповідну бездіяльність) не на будь-яку законну діяльність профспілок, а лише ту, яка здійснюється в межах їх участі у переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору чи угоди;

2) потерпілий – потерпілими від вчинення аналізованого адміністративного правопорушення не можуть бути політичні партії та громадські організації; в обґрунтуванні цього твердження ми виходимо зі спеціальної правосуб'єктності цих об'єднань і відповідних їх статутних, програмних завдань; захист трудових прав та інтересів осіб за загальним правилом належить до компетенції профспілок, які згідно з чинним законодавством уповноважені представляти інтереси найманих працівників у відносинах з власниками, в тому числі й у переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору чи угоди;

3) спрямованість діяння, а саме ухилення від участі в переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору чи угоди; М. І. Мельник цілком слушно, на нашу думку, фокусує увагу на тому, що шкода від суспільно небезпечного діяння може полягати не лише у наслідках, а й у характері самого діяння (зокрема, у способі вчинення, застосовуваних засобах), певному ставленні суб'єкта до вчинюваного діяння та його наслідків, спеціальних ознаках суб'єкта злочину [5, с. 84], саме на цю обставину, гадаємо, необхідно зважати під час відмежування складів правопорушень, передбачених ст. 170 КК України та ст. 41-1 КУпАП; при цьому йдеться про спрямованість діяння як його об'єктивну властивість – здатність негативно вплинути на діяльність профспілки, змінити чи припинити діяльність профспілки; якщо ухилення від участі в переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору або угоди в

конкретних умовах проявляє таку властивість, тобто не обмежується виключно порушенням прав профспілки, то воно має розглядатися як суспільно небезпечне діяння, а в іншому випадку – як суспільно шкідливе, тобто як адміністративний проступок;

4) зміст інтелектуального моменту умислу має ключове значення для відмежування розглядуваних статей – під час учинення злочину, передбаченого ст. 170 КК України, винний має усвідомлювати як той факт, що своїми діями він порушує права профспілки, так і той, що таке порушення здатне негативно вплинути на її діяльність, змінивши (серед іншого й у часі) або припинивши її й таким чином суттєво ускладнити чи унеможливити взагалі виконання нею її статутних завдань, тобто йдеться про усвідомлення винним наявності перешкоджаючої властивості (стосовно діяльності профспілки) у вчинюваного ним діянні щодо ухилення від участі в переговорах з укладення, зміни або доповнення колективного договору чи угоди.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Злочинне перешкоджання законній діяльності профспілки є таким у тому випадку, коли ухилення від участі в переговорах за участю профспілки щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору характеризується: а) порушенням прав профспілки; б) об'єктивною здатністю такого порушення перешкодити її діяльності; в) усвідомленням винним перешкоджаючої властивості свого діяння незалежно від бажання чи небажання її реалізації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Волощук А. М. Розмежування кримінальних правопорушень та адміністративних проступків у контексті положень реформи адміністративного та кримінального законодавства України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: юридична*. Львів, 2012. Вип. 4. С. 264–273.

2. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.: за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер ; Харків : Право, 2002. 494 с.

3. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 495 с.

4. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 №1045-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14> (дата звернення: 17.03.2017).

5. Мельник М. І. Законодавчі аспекти відмежування злочинного діяння від незлочинного. *Проблеми пенітенціарної теорії та практики : щорічний бюлетень Київ. ін-ту внутр. справ*. 2004. № 9. С. 83–89 (дата звернення 03.09.2018).

Стаття надійшла до редакції 09.09.2018

Марина Васильевна ФОМЕНКО,

кандидат юридических наук

(Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, Украина)

ОСОБЕННОСТИ ОТГРАНИЧЕНИЯ СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТ. 170 УК УКРАИНЫ, ОТ СОСТАВА АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТ. 41-1 КУоАП.

Сформированы и объяснены критерии отграничения состава преступления, предусмотренного ст. 170 УК Украины, от состава административного правонарушения, предусмотренного ст. 41-1 КУоАП. Обосновывается необходимость осуществления отграничения по двум базовым критериям: 1) объективное препятствующее свойство деяния; 2) направленность умысла. Установлены общие и отграничительные признаки.

Ключевые слова: отграничение, отграничительные критерии, отграничительные признаки, препятствование, профсоюз, препятствующее свойство деяния, нарушение прав профсоюза.

Maryna V. FOMENKO

Candidate of Law

(Kharkov National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

FOMENKO M. V. PECULIARITIES OF DELIMITATION OF CORPUS DELICTI PROVIDED IN THE ARTICLE 170 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE FROM CORPUS OF ADMINISTRATIVE OFFENCE PROVIDED IN THE ARTICLE 41-1 OF UKRAINIAN CODE OF ADMINISTRATIVE OFFENCES.

The article formulates and explains criteria for delimitation of corpus delicti provided in the Article 170 of the Criminal Code of Ukraine from corpus of administrative offence provided in the Article 41-1 of Ukrainian Code of Administrative Offences. The article substantiates delimitation according to two basic criteria: 1) objective preclusive characteristic of an action; 2) direction of criminal intent. It defines common and delimitative features.

Key words: delimitation, delimitative criteria, preclusion, labour union, preclusive characteristic of an action, infringement of rights of a labour union.